

NARODOWY INSTYTUT KULTURY I DZIEDZICTWA WSI

zaprasza na

Szkolenia internetowe dla KGW – wykłady etnograficzne

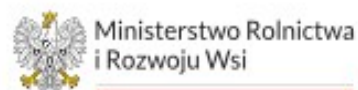
Specyfika kultury ludowej
województwa podlaskiego
Aleksandra Pluta

materiał szkoleniowy

Organizator

Institucja finansowana przez:

Patronat honorowy
Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi
Robertu Telusa

Kultura ludowa-?

- suma wytworów ukształtowanych w ramach wiejskiej społeczności lokalnej;
- zbiór wzorów, norm i wartości rozwiniętych przez warstwę chłopską;
- najprostszy i najbardziej pierwotny model kultury.

W ramach europejskiej tradycji intelektualnej kultura ludowa jest utożsamiana z kulturą chłopską. Termin ten pojawił się w XIX wieku na rosnącej fali zainteresowania intelektualistów środowiskiem wiejskim. Współcześnie uznaje się ją za zmienną (czyli jej elementy ewoluują) wynikającą z historii i pochodzenia etnicznego danej społeczności, z uwzględnieniem wpływu, jaki miały na nią kultura warstw wyższych i inne, sąsiadujące z nią grupy etniczne.

Województwo podlaskie

- Pomimo nazwy w skład obecnego województwa wchodzi tereny odrębne ze względu na historię, dzieje osadnictwa, religię ich mieszkańców
- Są to historyczne ziemie Mazowsza, Wielkiego Księstwa Litewskiego, Rusi
- Współcześnie można wyróżnić Suwalszczyznę, Podlasie, część Mazowsza (dawne woj łemżyńskie) oraz pas nadgraniczny, związany z osadnictwem ruskim (obecnie częściowo zamieszkały przez mniejszość Białoruską i Ukraińską)

Podlasie - nazwa

Są dwie podstawowe koncepcje genezy nazwy: jedna dotyczy olbrzymich niegdyś, a dziś tylko częściowo zachowanych, puszczy i kniei. Na te pochodzenie wskazywał m.in. polski językoznawca Bogumił Samuel Linde w *Słowniku języka polskiego*. W haśle *Podlasie, Podlasze, Polesie* wywodził pochodzenie nazwy od położenia: „jako kraj bliski lasów podlesiem nazywany, albo, że nazwa Podlasia może pochodzić od gęstych lasów”

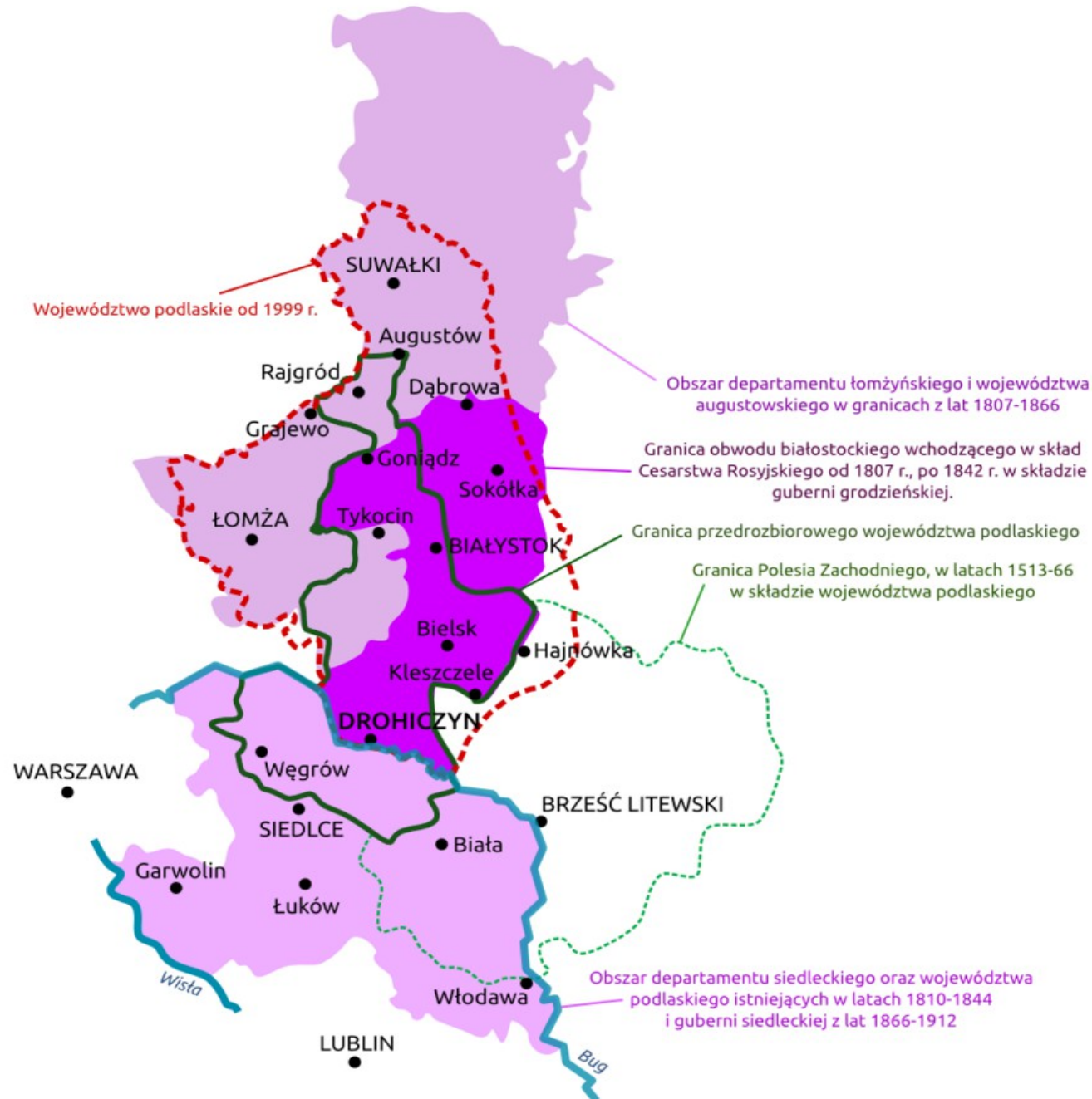
- Według drugiej Podlasie wzięło swą nazwę od Lachów, czyli Polaków zamieszkujących te tereny. Twierdził tak m.in. Zygmunt Gloger, który uważał, że „nazwa Podlasie nie powstała od lasów, jak nazwa Polesie, ale od Lachów (nazwa plemienia), przy granicy których ciągnęło się Podlasie. Było to zatem pod-lasze (...)”

**MAPA ADMINISTRACYJNA
WOJEWÓDZTWA
PODLASKIEGO**

- granice państw
 - granice województw
 - granice powiatów
 - granice gmin
 - granice miast w gminach miejsko-wiejskich
-
- stolica województwa
 - miasta na prawach powiatu
 - siedziby powiatów ziemskich
 - siedziby gmin miejskich i miejsko-wiejskich
 - siedziby gmin wiejskich

Historyczne Podlasie w granicach przedrozbiorowych a późniejsze jednostki podziału administracyjnego

Tutejsi

- Współcześnie znakomita większość mieszkańców Podlasia nie ma większego problemu z identyfikacją z daną narodowością, religią i idącą za tym kulturą i obrzędowością
- Dawniej było inaczej. Zmiany granic, przynależności do danego kraju (rozbiory, wojny), izolacji geograficznej, posługiwanie się gwara, analfabetyzm powodowały, że mieszkańcy określali się jako TUTEJSI

Gwary

„Warto zwrócić uwagę, że wyciąganie wniosków co do przynależności narodowej mieszkańców Białostoczczyzny na podstawie gwary, którą się posługują, może prowadzić do błędów. Świadomość narodowa nie kształtowała się tu według kryterium językowego. Zasadniczą rolę odegrało wyznanie. Nie ma przy tym znaczenia, czy ktoś jest wierzący, czy obojętny pod względem religijnym. Decyduje raczej wychowanie w określonym środowisku. Tak więc mówiący na co dzień gwarą białoruską katolicy w okolicach Sokółki i Dąbrowy Białostockiej uważają się za Polaków, prawosławni spod Bielska Podlaskiego czy Siemiatycz – przeważnie za Białorusinów, chociaż gwara ich ma wiele cech ukraińskich. Zdarza się też, że ktoś mówi po polsku, uważa się za Białorusina, a pochodzi z rodziny posługującej się gwarą ukraińską. Poza tym jeszcze nie u wszystkich świadomość narodowa jest całkowicie skryształizowana.”

Wstęp, [w:] Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny, t. 1, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1980, s. 10

Mieszkańcy województwa

- Województwo Podlaskie jest terenem pogranicznym, dlatego też od wieków było miejscem przeplatania się różnych narodowości, etnosów i religii.
- Dane według spisu powszechnego z 2011 r.
 - Białorusini (ok. 38 tys.),
 - Litwini (ok. 5 tys.),
 - Ukraińcy (ok. 2 tys.),
 - Tatarzy (ok. 0,5 tys.),
 - Staroobrzędowcy, Romowie, Żydzi.

Białorusini

- Zamieszkują w większości miejscowościach przygranicznych oraz w Białymstoku, począwszy od powiatu sokólskiego, przez wschodnią część białostockiego po hajnowski. Zdecydowana większość mieszkańców stanowią w gminie Czyże, Dubicze Cerkiewne, Orla i Hajnówka.
- Są potomkami fali osadniczej z XI w (Słowianie Wschodni) a przede wszystkim z XV i XVI w., w związku z osiedlaniem opustoszałych terenów pojaćwieskich i intensyfikacją zagospodarowania ziem począwszy od rzeki Biebrza aż po Narew.
- Wyznają religię prawosławną, trzeba zwrócić uwagę, iż bycie Białorusinem nie jest tożsamy z wyznawaniem prawosławia oraz odwrotnie: nie każdy wyznawca prawosławia jest Białorusinem.
- Dawniej w większości posługiwali się gwarami białoruskimi (mową „prostą”).

Białorusini

Studio Folkloru Podlaskich Białorusinów Żemerwa

https://www.wrotapodlasia.pl/pl/region_i_gospodarka/wiadomosci/pod_patronatem_wrot_podlaski/kolorowo-tanecznie-i-po-podlasku.html

Litwini

- Zamieszkują w większości miejscowościach nadgranicznych powiatu sejneńskiego, głównie w gminach Puńsk, Sejny i Szypliszki
- Są wyznawcami katolicyzmu
- Mają silne poczucie przynależności narodowej, posługują się językiem litewskim, kultywują tradycje: związane ze swoją historia i kulturą, m. in.:
posługiwania się językiem litewskim, nauczania w języku litewskim, śpiewu, stroju tradycyjnego, tkania krajek
- Najślabiej asymilująca się mniejszość

Litwini

Jotva z Puńska
<https://www.suwalki24.pl/article/1,punsk-zespol-jotva-odznaczony-przez-ministra-spraw-zagranicznych-litwy>

Ukraińcy

- Problem z identyfikacją narodowościową – oficjalnie bardzo długo etnos ukraiński był postrzegany jako białoruski, szczególnie po 1945 roku
- Rozróżnienie związane jest z pierwotnymi ruchami osadniczymi – ludność obecnie zamieszkała pomiędzy Narwią a Bugiem prawdopodobnie wywodzi się z terenów obecnej Ukrainy – dawniej Rusi Halickiej
- Rozróżnienie to widoczne było jeszcze w latach 1970-tych w lokalnych gwarach terenów nadgranicznych
- Obecnie w coraz szerszym zakresie, szczególnie wśród młodych ludzi, rośnie stopień poczucia przynależności do mniejszości ukraińskiej

Ukraińcy

Zespół Ranok

<https://zup.org.pl/galeria/ukrainski-zespol-piesni-i-tanca-ranok-z-bielska-podlaskiego-2009-r/>

Tatarzy

- Zamieszkują w większości w Białymstoku i w powiecie sokólskim: Sokółce, Bohonikach, Kruszynianach
- Są wyznawcami islamu
- Potomkowie osadzonych na tym terenie żołnierzy najemnych z wojska polskiego za czasów króla Jana III Sobieskiego
- Silnie identyfikują się z narodowością polską z zachowaniem odrębności kultury i religii
- Byli silnie związani z tradycją służby wojskowej – ostatnia formacja –Tatarski Szwadron 13 Pułku Ułanów Wileńskich
- Na terenie województwa znajdują się 2 najstarsze w Polsce meczety tatarskie o unikatowej architekturze
- Jeszcze w latach międzywojennych w większości zamieszkiwali wsie i zajmowali się rolnictwem i charakterystycznym rzemiosłem - garbarstwem

Tatarzy

Meczet w Kruszynianach

Staroobrzędowcy

- Na północy województwa, na terenach Suwalszczyzny oraz Ziemi Augustowskiej w XVII wieku zamieszkali Staroobrzędowcy.
- Byli Rosjanami, wyznawcami religii prawosławnej, których przodkowie uciekli przed prześladowaniami. Nie chcieli zaakceptować zmian, które wprowadzono do ich religii.
- Ich społeczność wyróżniała się surowym przestrzeganiem zasad religijnych i tradycji. Między sobą rozmawiali w języku rosyjskim. Modlili się w drewnianych świątyniach zwanych molennami. Na Podlasiu są 3. Trzymali się z dala od wynalazków, takich jak guziki, krawaty. Stronili od alkoholu i tytoniu.
- Obecnie na Podlasiu mieszka około 1 tys. staroobrzędowców.

Starooobrzędowcy

Romowie

- W 1964 roku władze PRL nakazały przymusowe osiedlanie koczowniczych rodzin romskich, również w ówczesnym województwie białostockim. Część rodzin romskich to potomkowie przymusowych osiedleńców
- Wieś Igryły pod Sokółką zamieszkuje potomkowie rodzin romskich, które osiedliły się tam prawdopodobnie w XVIII wieku. Zajmowały się kowalstwem i handlem końmi i wpasowały w lokalną społeczność
- Według spisu z 2011r. na Podlasiu mieszkało 527 przedstawicieli społeczności romskiej

Żydzi

- Do II wojny światowej ludność żydowska zamieszkiwała praktycznie każde kresowe miasteczko, często stanowiąc połowę, a nawet większość mieszkańców.
- Żydzi mieszkali w swoich dzielnicach, ale współtworzyli życie społeczne i gospodarcze. Zajmowali się głównie handlem i rzemiosłem. Mieli odrębne szkoły dla dzieci, modlili w synagogach, posługiwali się jidisz.
- Nie mieli możliwości, z pewnymi wyjątkami, kupna ziemi na wsi, mogli ją jedynie dzierżawić. Mimo to, w czasach zaboru rosyjskiego, powstały na Podlasiu eksperymentalne się żydowskie: Palestyna, Kolonia Izaaka i Kolonia Chaan.

Sztuka ludowa i rzemiosło

- teren województwa podlaskiego to ziemie rolnicze i rolnictwo przez wieki stanowiło główne zajęcie jego mieszkańców,
- W gospodarstwach wiejskich, oprócz produkcji rolniczej, rozwijało się również rzemiosło – na potrzeby własne oraz okolicznych mieszkańców,
- Z czasem doszło do specjalizacji „ośrodków” rzemieślniczych, których wyroby nabrały charakterystycznych cech, przy zachowaniu użyteczności produkowanych przedmiotów,
- W latach międzywojennych, a szczególnie po II wojnie światowej wyroby te stały się popularne wśród odbiorców z miast. Było to dodatkowe źródło dochodu, a czasem nawet podstawowe.
- Zdjęcia do tej części prezentacji pochodzą z publikacji Podlaskiego Muzeum Kultury Ludowej: Kowalczyk W., Sztuka ludowa Podlasia, Wasilków 2021

Tkactwo

- Dawniej codzienność i konieczność: praktycznie w każdym wiejskim domu były krosna – tkano na własne potrzeby, ale również na sprzedaż (płótno, tkaniny dekoracyjne)
- Cały proces od przygotowaniu włókna po tkaninę – realizowany był samodzielnie i ręcznie
- Funkcjonuje po dziś dzień zarówno dzięki pracy twórczyń ludowych - tkaczek tkanin tradycyjnych jak i tkaczek inspirujących się tradycją
- Tkaniny ludowe zachwycają po dziś dzień techniką, kolorystyką
- Podstawowe typy tkanin – narzut: tkaniny dwuosnowowe, wielonicielnicowe *radziuszki*, podbierane *perebory*, pasiaki, kilimy.

Garncarstwo

- Jest to jedno z najstarszych rzemiosł znanych ludzkości,
- Garncarze pracowali na potrzeby swojego regionu, a wyroby sprzedawali na okolicznych targach i jarmarkach,
- Znane ośrodki garncarskie były w Czarnej wsi Kościelnej (działa po dziś dzień), Buksztelu, Siemiatyczach, Kleszczelach, Łuce, i inn.
- Wytwarzano głównie ceramikę siwą (szaro-czarną) i biskwitową (brązową), rzadziej szkliwioną – tą raczej w ośrodkach małomiasteczkowych,
- Wyroby toczono na kole, przeważnie były to dzbanki, *buńki*, makutry, dwojaki, *ładyszki*,
- Garncarstwo tradycyjne upadło w końcu lat 1970-tych, nie było już zainteresowanie tymi wyrobami.

Plecionkarstwo

- Dawniej jedno z najbardziej rozpowszechnionych rzemiosł, wykorzystywane w budownictwie, gospodarstwie domowym, rybołówstwie, transporcie, pszczelarstwie
- Nie wymagało specjalistycznych narzędzi, również materiał był łatwo dostępny
- Zazwyczaj zajmowali się tym zajęciem starsi ludzie, wykonując przedmioty na domowy użytek i na potrzeby najbliższego sąsiedztwa.
- Pleciono ze słomy, wikliny, korzenia sosny, jałowca, łyka lipowego, dębu, pędów leszczyny. Materiał dobierano w zależności od przeznaczenia przedmiotu.
- W latach 1950-tych w okolicy Bielska, Hajnówki masowo wyplatano słomiane naczynia na potrzeby „Cepelii”.
- Wykorzystywano różne techniki plecenia, spiralną, żeberkowo-krzyżową, warkocz...

Budownictwo i zdobnictwo drewniane

- Tradycyjnym budulcem w regionie było drewno,
- Najczęściej występujący układ zabudowy wsi to ulicówki, szeregowki, przysiółek drobnoszlachecki, wsie kolonijne,
- Wielkość budynków mieszkalnych była zależna od zamożności. Najmniejsze były jednoizbowe, gdzie jedno pomieszczenie pełniło wszystkie funkcje: kuchni, jadalni, sypialni i miejsca pracy,
- Większość budowano techniką wieńcową – łącząc drewniane bale w narożach,
- Dachy tradycyjnie kryto słomą żytnią, później gontem ,
- Okna były zazwyczaj niewielkie, skrzynkowe, trójdzielne lub 6-szybowe,
- Szalówka i budowa ganków to „moda” z lat międzywojennych, podobnie jak piękne zdobienia naroży, szczytów, nadokienników. Najbardziej zdobne domy były w okolicach Bielska Podlaskiego i Hajnówki, ale tradycja ta występowała praktycznie na całym terenie na większą lub mniejszą skalę.

Meblarstwo, zdobnictwo w drewnie

- Większość mebli i przedmiotów użytkowych nie była zdobiona
- sporadycznie wycinano elementy dekoracyjne, stosowano snycerkę
- Z mebli najciekawsze i najbardziej charakterystyczne były kufry. W zależności od regionu były zdobione w inny sposób – stempelkami, mazerowaniem, czasem malaturą.

Pisankarstwo

- Tradycyjna technika zdobienia woskiem pszczelim-batikowa jest wciąż popularna.
- Zdobí się na dwa sposoby – batikiem szpilkowym – północna część województwa i batikiem lejkowym – południowa.
- Rozgrzany wosk nanosi się na skorupkę jajka, później barwi się je i usuwa wosk. Dawniej stosowano barwniki naturalne, współczesne głównie chemiczne
- Ściśle związana z Wielkanocą

Wycinanka

- Prawie zapomniana w regionie
- Dawniej popularna w formie wycinanek – zasłonek na okna, zasłonek na ikonę *bożniczek* – wykonywano z arkusza białego papieru, czasem zdobiąc dodatkowo malunkiem. Te ostatnie wykonywano w okolicach Bielska Podlaskiego i Hajnówki.
- Kolorowe wycinanki zdobiły gwiazdy kolędnicze. Dawniej, w XIX i pocz. XX wieku były również zdobieniami ścian izby

Obrzędowość doroczna

- Dawniej obchodzona z poszanowaniem dawnych zwyczajów i tradycji
- W miarę upływu czasu ulega zmianie – transformacji, ale też zubożeniu - wiele z obrzędów i zwyczajów odeszło w zapomnienie
- Silnie związana z religijnością ludową – zarówno z obrządkiem katolickim jak i prawosławnym. Święta prawosławne obchodzone są według kalendarza wschodniego, czyli o prawie 2 tyg. później niż katolickie. Niektóre z nich są również święcone bardziej uroczyście w prawosławiu, a inne w kościele katolickim.
- Bardzo silnie związana z cyklem prac polowych i cyklem wegetacji roślin

Obrzędowość zimowa

- Adwent
- Świętego Mikołaja (6/19 grudnia)
- Boże Narodzenie (25 grudnia/7 stycznia)
- Świętego Szczepana (26 grudnia)
- Kolędowanie Bożenarodzeniowe
- Nowy Rok (1/14 stycznia)
- Święto Trzech króli (6 stycznia)
- Święto Chrztu Pańskiego - święto Jordanu (19 stycznia)
- Matki Boskiej Gromnicznej (2/15 lutego)
- Świętego Błażeja, świętej Agaty (5 lutego)
- Karnawał i Zapusty
- Popielec

Obrzędowość wiosenna

- Wielki Post
- Zwiastowanie NMP (25 marca/7 kwietnia)
- Cykl świętowania Wielkanocnego: Wielki Tydzień, Wielkanoc
- Wiosenne kolędowanie
- Świętego Jerzego (23 kwietnia/6 maja)
- Zielone Świątki
- Obchód pól
- Boże Ciało

Obrzędowość letnia

- Św. Jana (noc Kupały) 23czerwca/7 lipca
- Zwyczaje i obrzędy żniwne
- Św. Piotra i Pawła 29 czerwca/12 lipca
- Święto Przemienienia Pańskiego 6/19 sierpnia
- Świętego Matki Boskiej Zielnej 15/18 sierpnia

Obrzędowość jesienna

- Święto Matki Boskiej Siewnej (8/21 września)
- Święto Matki Boskiej Opiekuńczej (Pokrowa) (1/14 października)
- Wszystkich Świętych i Zaduszki (1,2 listopada)
- Katarzynki i andrzejki (24 i 29 listopada)

Kuchnia

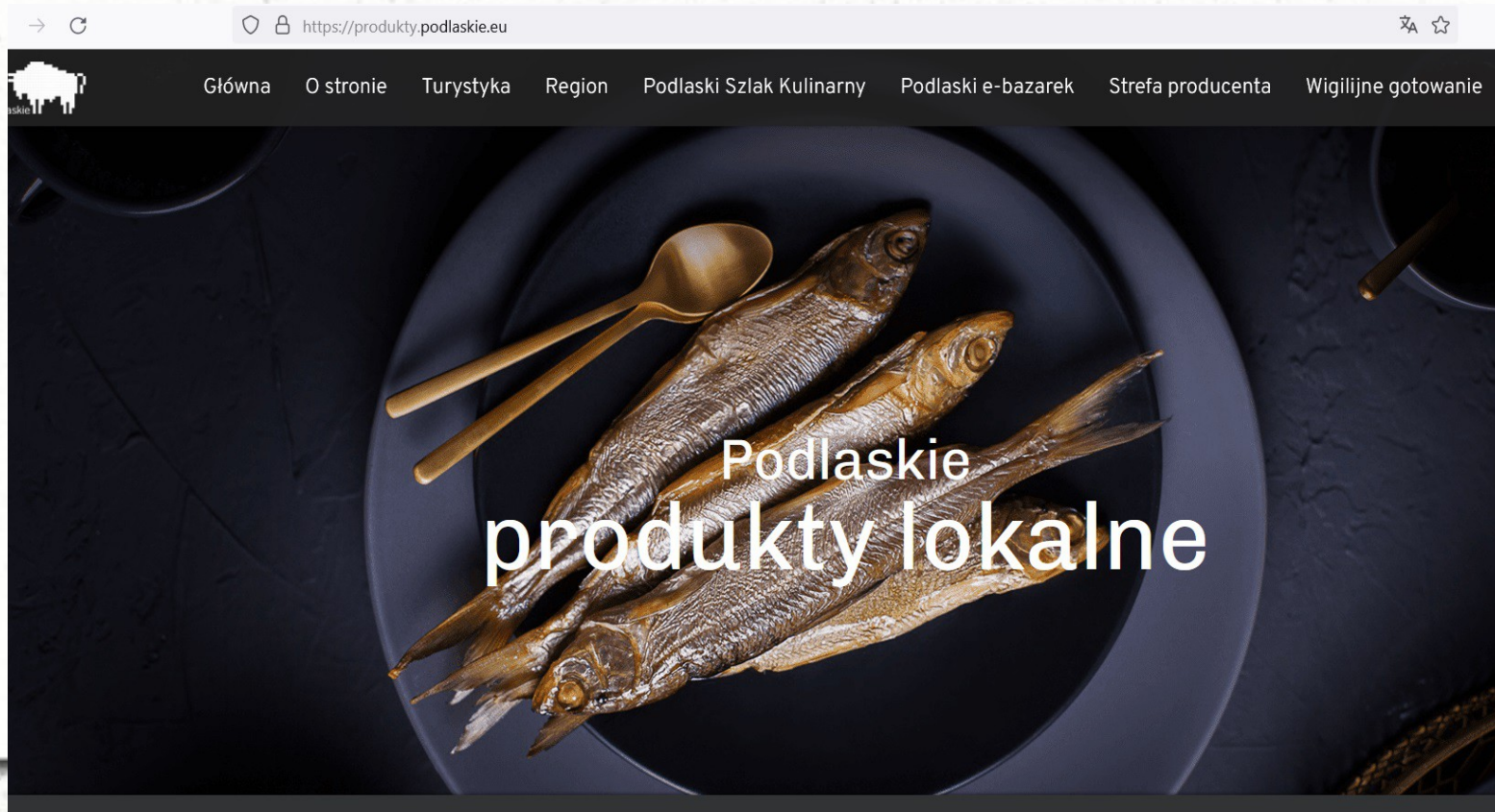
- Tradycyjna wiejska kuchnia opierała się na składnikach, dostępnych na miejscu, samodzielnie wyhodowanych/uprawianych/zbieranych. Tak naprawdę zakupić trzeba było jedynie sól i herbatę.
 - Była uboga i mało urozmaicona. Przykładowy zestaw posiłków na dzień:
 - Śniadanie – żur z kapustą i chlebem lub ziemniaki rozcierane z mlekiem
 - Obiad – groch z kapustą i chlebem, kluski/kasza z barszczem lub żurem,
 - Kolacja – kluski gotowane na mleku bądź kwasie, chleb.
Okrasę stanowiła słonina, a w trakcie postów olej.
- Skąpą dietę codzienną, opartą głównie na zbożach (chlebie, kaszach) i ziemniakach urozmaicano produktami z przydomowych ogródków, choć ich popularność rozpoczęła się dopiero w latach powojennych, kiedy wzrosła dostępność do nasion i poradników ogrodniczych i rolniczych. Wykorzystywano równe iż rośliny i grzyby dziko rosnące, szczególnie w okresach niedoboru żywności.

Kuchnia

- Produkty takiej jak jajka, masło, twaróg, sery, były przeznaczone do sprzedaży, konsumowano je w trakcie specjalnych okazji, uroczystości rodzinnych, świąt,
- Mięso i ryby jedzono okazyjnie,
- Wiele z potraw było kiszonych – już dawno zdano sobie sprawę z prozdrowotnych właściwości tego procesu,
- Chłodziarki to stosunkowo nowy wynalazek, wcześniej stosowano rozmaite sposoby konserwacji żywności: suszenie, solenie, wędzenie, kiszenie,
- Świątowanie wymagało przygotowania specjalnych potraw, wtedy to pojawiały się wypieki z białej mąki (mielonej w młynie), mięsa, jajka, masło,
- Obecnie bardzo cenimy powrót do kuchni z produktów „tradycyjnych” jak najmniej przetworzonych, najlepiej samodzielnie uprawianych i przygotowanych.

Kuchnia

Kuchnia tradycyjna stała się bazą i inspiracją dla współczesnej kuchni regionalnej. Niektóre z tradycyjnych dań byłyby dla obecnych smakoszy nie do przyjęcia, jak na przykład kisiel owsiany. Powstają rozmaite bazy i rejestry potraw tradycyjnych, mające chronić receptury oraz wspierać lokalnych producentów, zarówno na poziomie wojewódzkim, jak i krajowym:

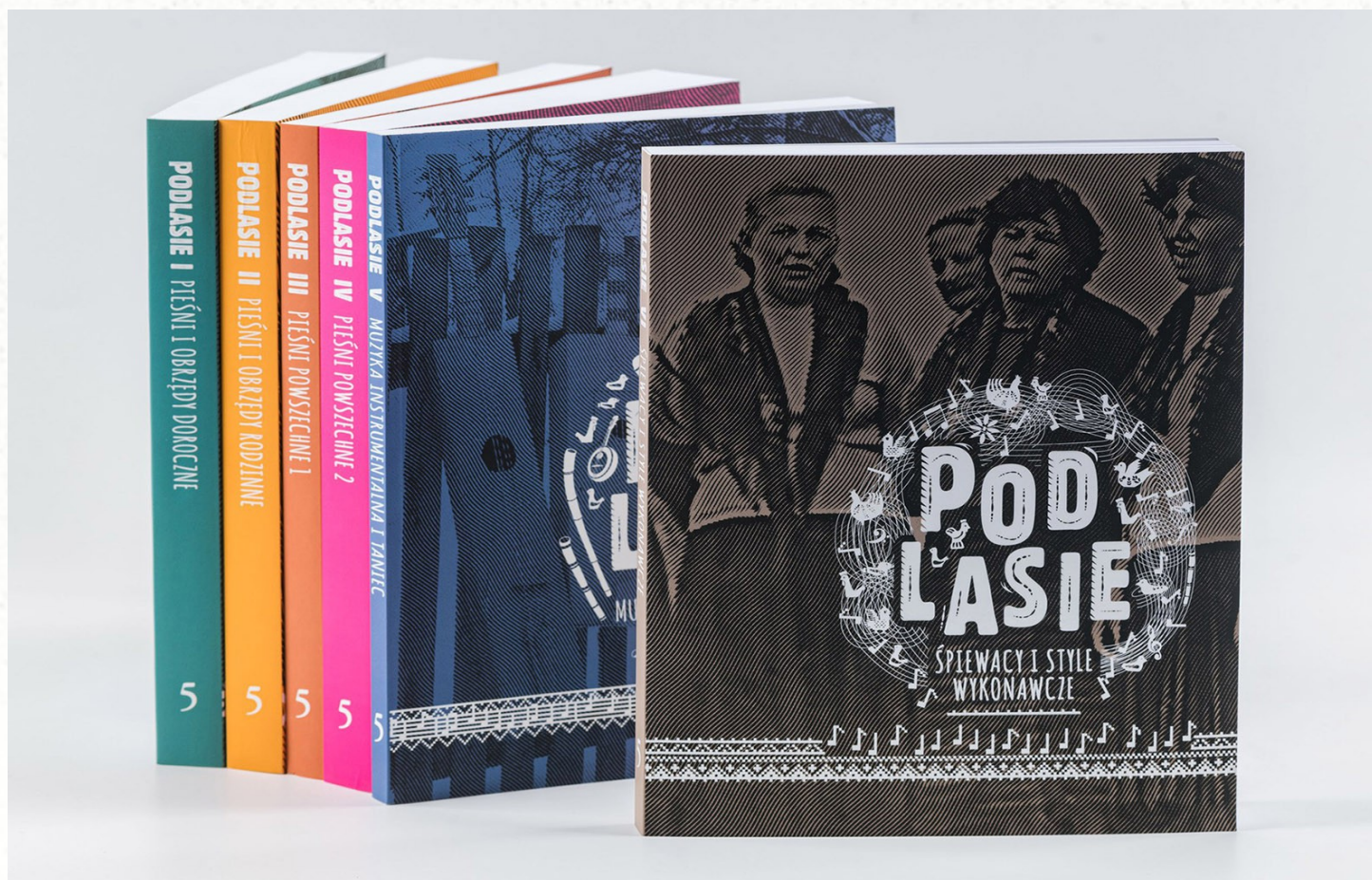

Folklor muzyczny, taneczny, pieśni

- Podlaski rok obrzędowy był bogactwem tradycji i pieśni nie występujących w żadnym innym regionie, głównie z powodu współistnienia obrządków chrześcijańskich: prawosławnego i katolickiego, lecz także nakładania się ich na przedchrześcijańskie praktyki wierzeniowe. Wyróżnikiem regionu są także gwary, których znajomość pomaga w pełni zrozumieć podlaską obrzędowość.
- Zespoły folklorystyczne, które, oprócz repertuaru regionalnego często opierają się na tradycji ogólnopolskiej, lub z innych regionów – w zakresie tańców, choreografii, strojów, pieśni
- Zespoły, w szczególności związane z mniejszościami, które ściśle nawiązują do swojej kultury i tradycji, również inspirując się danym krajem
- Kapele tradycyjne, grupy śpiewacze - zajmują się poszukiwaniem odtwarzaniem muzyki tradycyjnej z regionu:
Studio Folkloru Białorusinów Podlaskich Żemerwa, Kapela Dziki Sad, Kanka Franka, Kompania Męska, Hajda Banda, Batareja

Folklor muzyczny, taneczny, pieśni

Polska Pieśń i Muzyka Ludowa. Źródła i materiały. Podlasie t. 5
Wydawnictwo Instytutu sztuki PAN

Bibliografia

Historia, religia, język:

- Borawski P., Dubiński A., *Tatarzy polscy. Dzieje, obrzędy, legendy, tradycje*, Warszawa, 1986.
- Dobroński A. (red.), *Historia województwa podlaskiego*, Białystok 2010.
- Dobroński A. Cz., Worowska A., *Podlaskie. Przyroda, historia, współczesność*, Białystok 2021.
- Glinka S., Obrębska-Jabłońska A., Siatkowski J.(red.), *Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny*, t. 1, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1980.
- Gloger Z., *Geografia historyczna ziem dawnej Polski*, Kraków 1900.
- Grek-Pabisowa I., *Starobrzędowcy*, Warszawa 1999.
- Kamocki J., Miśkiewicz A., *Tatarzy Słowiańszczyzną obłąskawieni*, Kraków 2004.
- Nijakowski L. M. (red.): *Litwini*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe, 2013.
- Nikitorowicz A., *Ukraińcy Podlasia*, 2014.
- Sadowski A., *Narody wielkie i małe. Białorusini w Polsce*, Kraków 1991.
- Sadowski A., *Pogranicze polsko-białoruskie. Tożsamość mieszkańców*, Białystok 1995.
- Snarski K., *Starobrzędowcy, Historia, wiara, tradycja*, Białystok 2019.
- Wiśniewski J., *Osadnictwo wschodniosłowiańskie Białostoczczyzny – geneza, rozwój oraz zróżnicowanie i przemiany etniczne*, „Acta Baltico-Slavica”, t. 4, Białystok 1977.
- Zaniewska T. (red.), *Białorusini*, Warszawa 2010.

Bibliografia

Sztuka ludowa, rzemiosło, obrzędowość, tradycja, kuchnia

- Bielawski L. [red], *Podlasie, Część I-VI*, Instytut Sztuki PAN, Warszawa
- Ciesielski Z., *Tradycyjne rękodzieło ludowe Podlasia*, Białystok 2004
- Fiedoruk A., *Historia podlaskich smaków*, Dorzecze 2016
- Fryś-Pietraszkowa E., Iracka A., Pokropek M., *Sztuka ludowa w Polsce*, Warszawa 1988
- Gaweł A. *Rok obrzędowy na Podlasiu*, Wasilków 2012
- Gaweł A., *Zdobnictwo drewnianych domów na Białostocczyźnie*, Wasilków 2021
- Gloger Z., *Rok polski w życiu, tradycji i pieśni*, Warszawa 1900
- Gloger Z., *Encyklopedia Staropolska Ilustrowana*, Warszawa 1900-1903
- Kowalczyk W., *Tkanina dwuosnowowa*, Wasilków 2022
- Kowalczyk W., *Sztuka ludowa Podlasia*, Wasilków 2021
- Kozera A.M., *Z badań nad folklorem muzycznym Podlasia. Portrety muzyków ludowych*, Białystok 2002.
- Kraczoń K., *Pisanki*, 2017,
- Ogrodowska B., *Tradycje polskiego stołu*, Warszawa 2012
- Pokropek M., *Etnografia, Materialna kultura ludowa Polski na tle porównawczym*, Warszawa 2020
- Pokropek M., *Ludowe tradycje Suwalszczyzny*, Suwałki 2010
- Sulima M., *Dom pogranicza w kulturze wsi podlaskiej*, Białystok 2018
-

Przydatne linki

Sztuka ludowa, rzemiosło, obrzędowość, tradycja, kuchnia

<https://e-tradycja.pikpodlaskie.pl/>

- <http://dziedzictwosuwalzczyny.soksuwalki.eu/o-regionie/>
- <http://www.ciekawepodlasie.pl>
- http://crlczarna.vipserv.org/?page_id=256
- <http://dwuosnowowa.pl/>
- <https://muzykatradycyjna.pl/do-czytania/piesni-roku-obrzedowego-na-podlasiu/>
- <https://imit.org.pl/uploads/materials/files/Podlasie%20-%20ludowe%20pie%C5%9Bni%20religijne.pdf>

Historia, etnos, religia, język:

- <http://zup.org.pl/>
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Litwini_w_Polsce
- <https://culture.pl/pl/artykul/szalency-bozy-wsrod-jezior>
- <https://ztrp.pl/>
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Bia%C5%82orusini_w_Polsce#cite_note-24
- https://wrotapodlasia.pl/pl/region_i_gospodarka/region/podlaskie_statystyka/Struktura%20wyznaniowa.html
- <https://bialystok.stat.gov.pl/publikacje-i-foldery/foldery/wojewodztwo-podlaskie-w-liczbach-2022,2,12.html>

Miejsca, instytucje, organizacje

- Podlaskie Muzeum Kultury Ludowej
- Podlaski Instytut Kultury w Białymstoku
- Izba Tkactwa Dwuosnowowego w Janowie
- Muzeum Okręgowe w Suwałkach
- Muzeum Etnograficzne im. Józefa Vainy w Puńsku
- Muzeum i Ośrodek Kultury Białoruskiej w Hajnówce
- Muzeum Małej Ojczyzny w Studziwodach
- Muzeum Ziemi Sokólskiej przy Sokólskim Ośrodku Kultury
- Muzeum Lipskiej Pisanki i Tradycji
- Galeria im. Tamary Sołoniewicz w Narewce
- Muzeum Regionalne Siemiatyckiego Ośrodka Kultury
- Muzeum Parku Historyczno-Kulturowego „Bug pogranicze kultur i religii” w Drohiczynie
- Muzeum Rolnictwa im. Krzysztofa Kluka w Ciechanowcu
- Stowarzyszenie Dziedzictwo Podlasia
- Fundacja Okolica

NARODOWY INSTYTUT KULTURY I DZIEDZICTWA WSI

zaprasza na

Szkolenia internetowe dla KGW – wykłady etnograficzne

Strój ludowy
jako wyraz tożsamości lokalnej

Aleksandra Pluta

Organizator

Institucja finansowana przez:

Ministerstwo Rolnictwa
i Rozwoju Wsi

Ministerstwo Rolnictwa
i Rozwoju Wsi

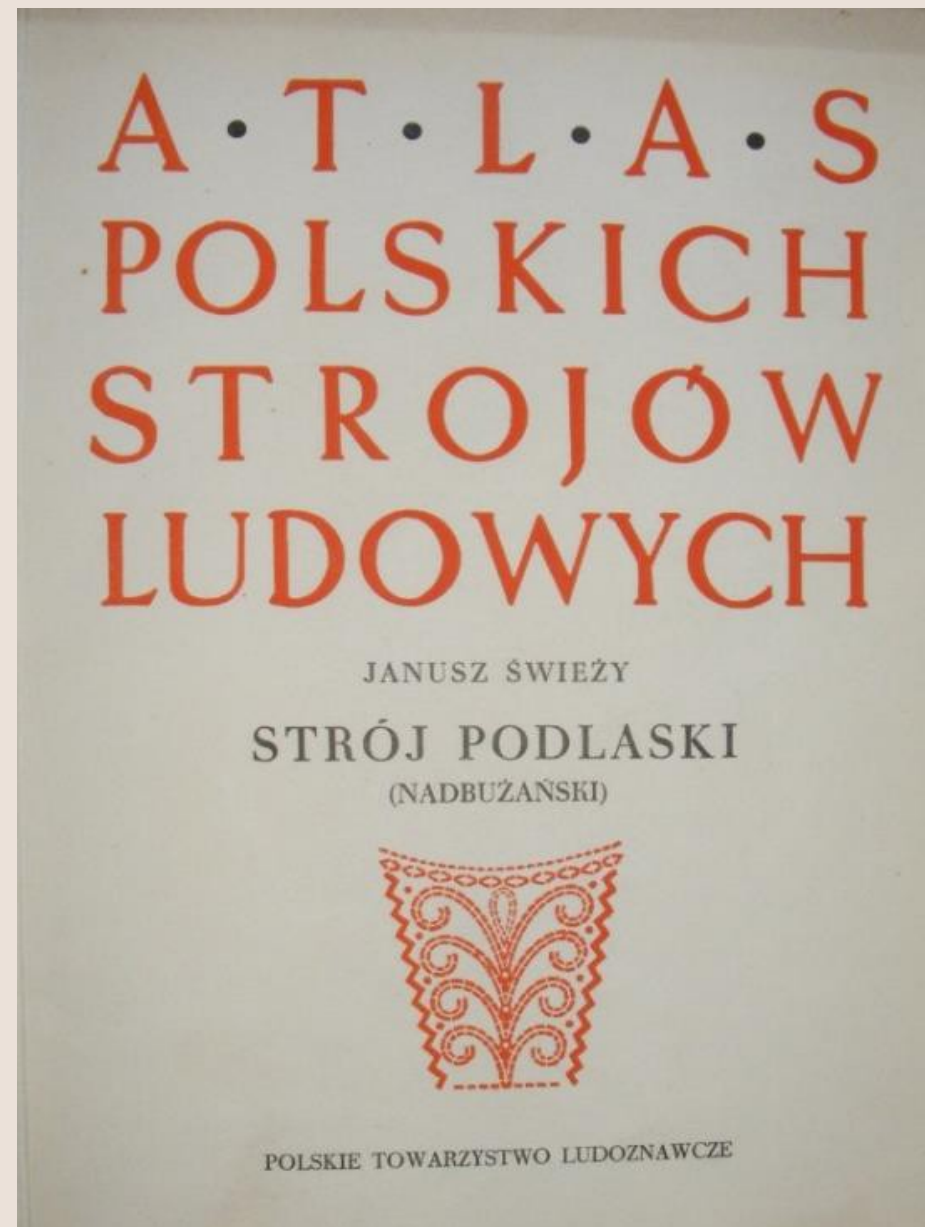
Patronat honorowy
Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi
Roberta Telusa

STRÓJ LUDOWY NA TERENIE WOJEWÓDZTWA PODLASKIEGO

- Na tym terenie nie występował wspólny i jednolity strój ludowy.
- Odzież tradycyjna ze środkowej i północnej części województwa jest zbliżona do siebie.
- Różnice w odzieży szczególnie widoczne są wśród ludności z terenów z wpływami litewskimi, białoruskimi i ukraińskimi.
- Widoczny jest wpływ mody miejskiej.
- Dostępne są opracowania stroju regionalnego: okolice Lipska (Grażyna Tkaczuk, PME, Krystyna Cieśluk), Augustowa (Jadwiga Koszutska), Bielska Podlaskiego (Doroteusz Fionik), okolice Suwałk (Marian Pokropek).
- Wciąż podstawowym strojem ludowym, wybieranym przez zespoły ludowe, koła gospodyń jest strój podlaski nadbużański.

Publikacja Janusza Świeżego *Strój Podlaski*
(*Nadbużański*), wydana w 1958 roku w serii
Atlasy Polskich Strojów Ludowych

Praca ta niezamierzenie wprowadziła pewne zamieszanie i stała się przyczyną błędów, nieдомówień i nieporozumień. Pierwsza część jej tytułu brzmi „strój podlaski” co jest mylące dla osób nie interesujących się polską kulturą ludową, strojami ludowymi i niezbyt zdających sobie sprawę z podziałów kulturowych i etnicznych Podlasia. Dlatego też wiele osób, uważając pierwszą część tytułu za wiążącą, traktuje opisaną tam odzież za typową dla całego Podlasia. Wiele zespołów folklorystycznych, począwszy od lat 1950-tych aż do dnia dzisiejszego szyje takie stroje.

Rycina z publikacji
Janusza Świeżego
Strój Podlaski
(*Nadbużański*),
wydana w 1958
roku w serii Atlasy
Polskich Strojów
Ludowych

Tablica I
Ubiór podlaski – nadbużański

mal. J. Karolak

Podlasie nadbużańskie nie znajduje się w granicach obecnego województwa podlaskiego, dlatego też nie powinno się traktować tego stroju, jako reprezentatywnego dla regionu. Nie ma on nic wspólnego z odzieżą tradycyjną, noszoną w okolicach Bielska, Białegostoku, czy Suwałk.

Za M. Konopski,
Tożsamość terytorialna Podlasia wobec podziału administracyjnego
<https://www.igipz.pan.pl/aktualnosc-zgwirl/items/489.html>

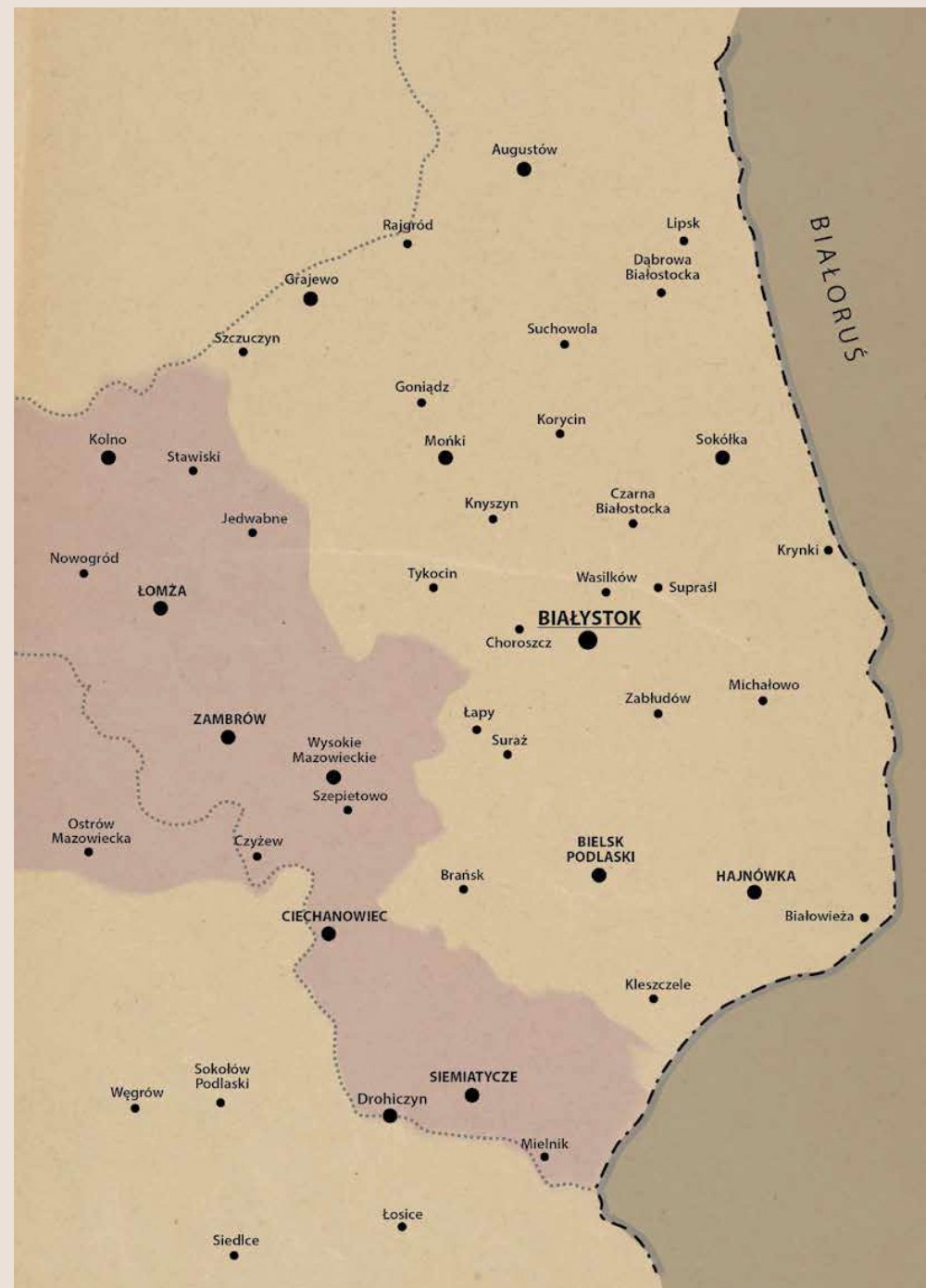

Proponowane regiony kostiumologiczne, opracowane na podstawie książki "Stroje tradycyjne województwa podlaskiego cz. 1 i 2", autorstwa Elżbiety Piskorz-Branekovej:

„Proces tworzenia takich określeń jest nie tylko skomplikowany i złożony, ale przede wszystkim akceptacja i utrwalenie takiej nazwy wymaga czasu, dlatego też używane nazewnictwo będzie się opierało na związkach frazeologicznych typu „tradycyjny strój z okolic...”.”

- Stroje z okolic Łomży, Zambrowa, Ciechanowca po Siemiatycze.
- Stroje z okolic Białegostoku
- Stroje z okolic Bielska Podlaskiego i Hajnówki
- Stroje z Sokólszczyzny
- Stroje z okolic Lipska i Sztabina
- Stroje z okolic Suwałk, Augustowa, Sejn, Raczek, Filipowa i Przerośli
- Stroje z okolic Puńska

Tradycyjne stroje z okolic Łomży, Zambrowa, Ciechanowca po Siemiatycze

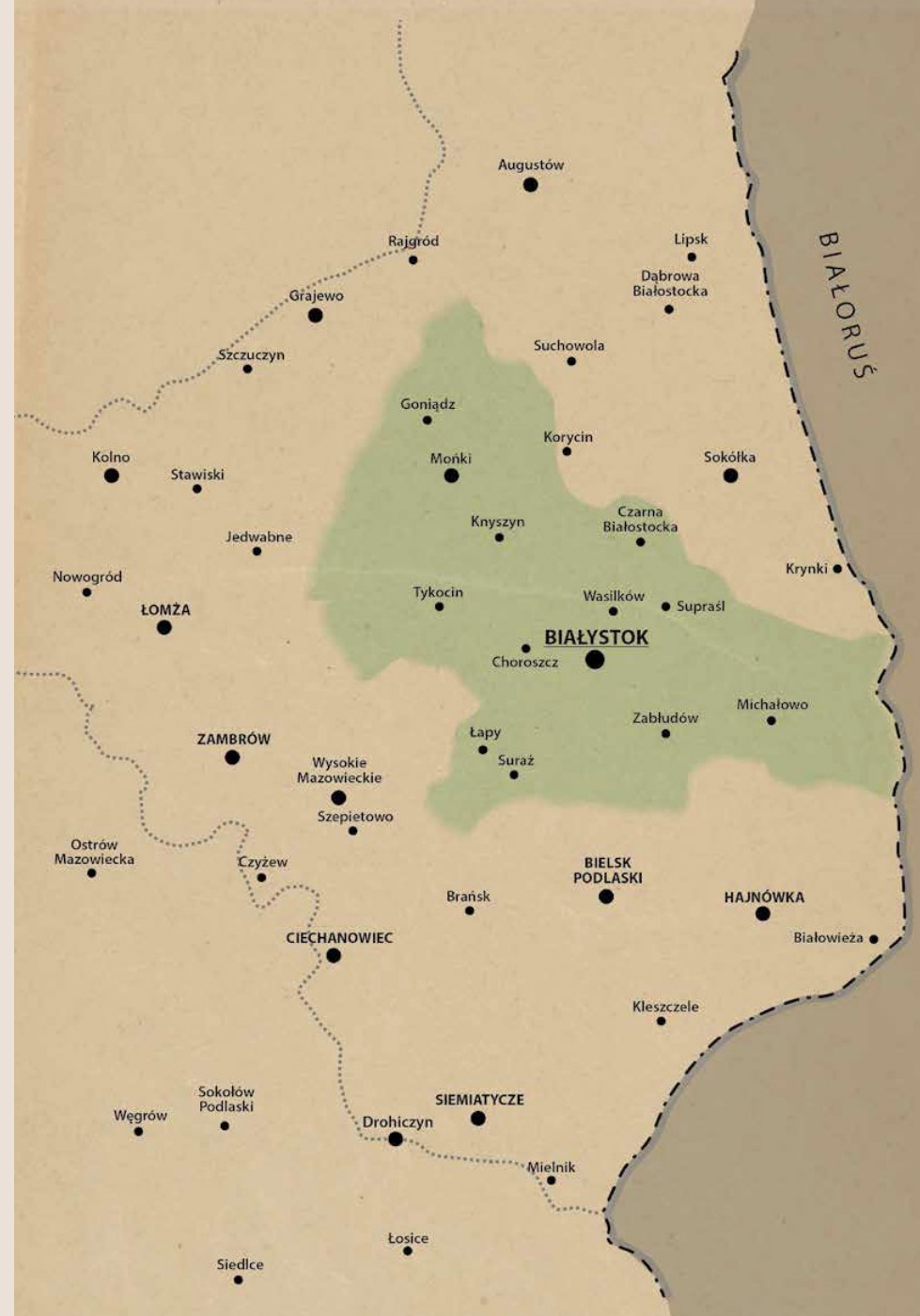
Tradycyjne stroje z okolic Łomży, Zambrowa, Ciechanowca po Siemiatycze. Stroje kobiece

- Strój kobiecy był mało barwny, skromny i nie rzucający się w oczy. Nie istniały wyraźne wyróżniki i drastyczne różnice pomiędzy ubiorem kobiet we osadach szlacheckich i chłopskich.
- Wszystkie kobiety przywdziewały koszule, kaftaniki i bluzki, a do nich spódnice, niekiedy zapaski oraz okrycia wierzchnie (szuby, kozuchy, jesionki i palta).
- Zaś ich nakryciem głowy były chustka lub szal. Natomiast wyłącznie mężatki nosiły czepce. Znano ich dwa rodzaje: jedne nazywano *czapkami*, a drugie *półczepkami*.
- Ponadto niewiasty, niezależnie od stanu cywilnego używały bielizny (koszul spodnich, staniczków, halek i majtek) oraz obuwia. Wraz ze zmianą nie tylko mody, ale także warunków gospodarczych, społecznych, a często także i socjalnych w latach 20. XX w. część tych elementów stroju zarzucono całkowicie lub donaszały je tylko starsze kobiety.
- Nowością w tym okresie stało się powszechne wykonywanie i noszenie elementów odzieży z dzianin. Ozdobne elementy uzupełniające ten strój były skromne. Kobiety nosiły różnorakie koraliki, zapinki, medaliki i krzyżyki oraz szkaplerze.
- W końcowej fazie użytkowania strój kobiecy podobnie jak i męski wzorowany był w sposób mniej lub bardziej na ogólnoeuropejskiej modzie warstw elitarnych.

Tradycyjne stroje z okolic Łomży, Zambrowa, Ciechanowca po Siemiatycze. Stroje męskie

- Nakryciem głowy mogła być rogatywka, czapka *baranica* z futra naturalnego lub sztucznego albo słomiany kapelusz, w późniejszym etapie maciejówka i kaszkiet.
- Noszono koszule lniane o kroju przyramkowym. Spodnie *portki*, o prostym kroju szyte były z samodziałów lnianych lub wełnianych.
- Bardziej natomiast urozmaiconą była gama okryć wierzchnich. Obok bekiesz, czamar, surdutów i będących ich mutacją tużurków wzorowanych na modzie warstw elitarnych noszono także kaftany/kurtki, kożuchy, sukmany, *burki* i szuby.
- Stopy mężczyźni osłaniali skórzanymi butami najczęściej z wysoką cholewą, a w dni powszednie używali niekiedy łapci plecionych z łyka lub drewniaków.
- Wraz ze zmianą gustów, w początkach XX w. część z tych elementów stroju donaszali już tylko starsi mężczyźni. Bardziej skromną, w dużym stopniu wzorowaną na modzie miejskiej, często wręcz będącą wyrobami fabrycznymi stała się odzież wierzchnia.
- Ostatecznie strój tradycyjny z powszechnego użycia wyszedł po II wojnie światowej. Najdłużej noszonymi jego elementami były: buty z cholewami typu oficerki, bryczesy i czapka maciejówka.

Tradycyjne stroje z okolic Białegostoku

Tradycyjne stroje z okolic Białegostoku.

Strój kobiecy

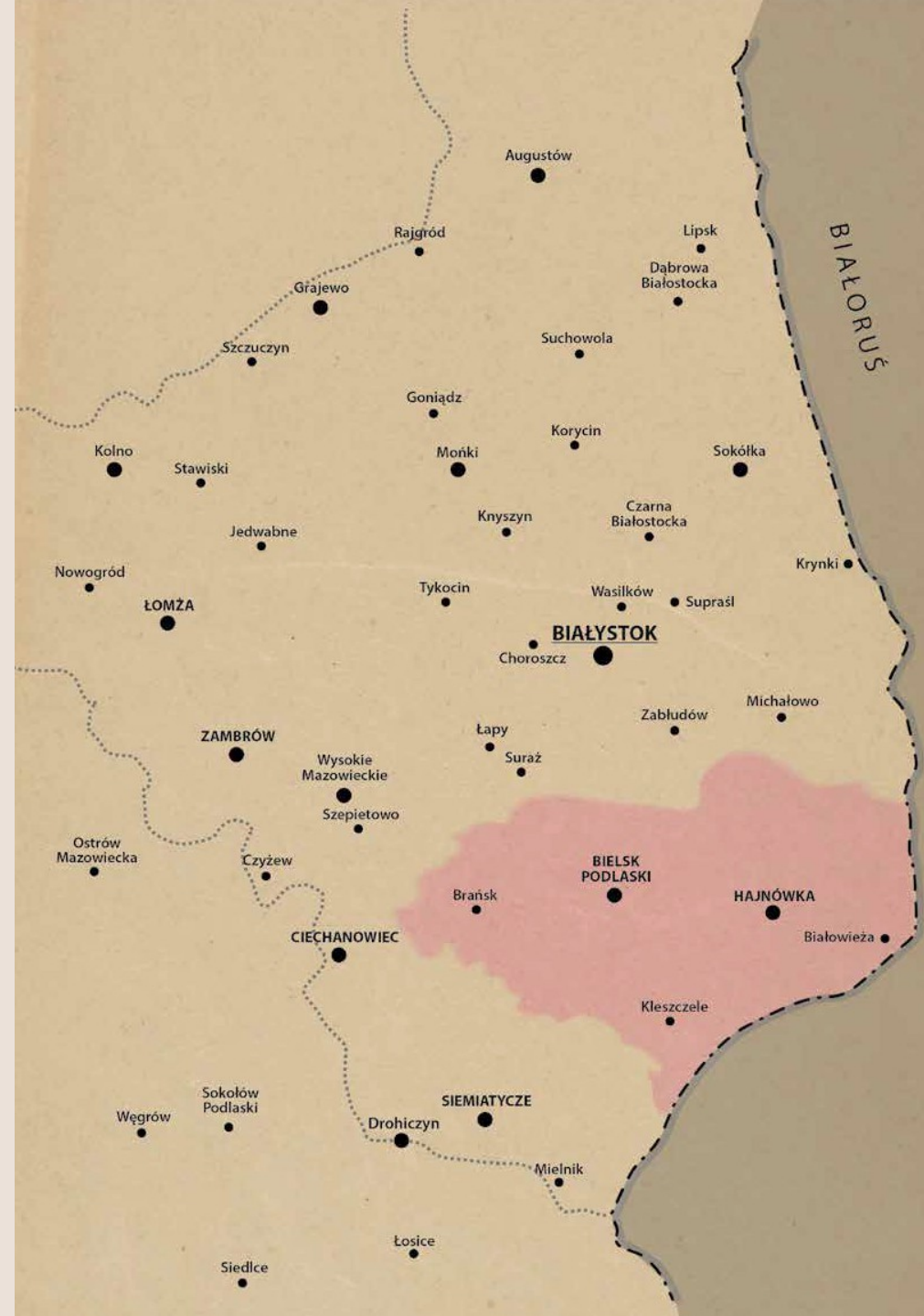
- Kobiety nosiły różnorakie chustki, a w końcowej fazie użytkowania odzieży tradycyjnej także szale. Natomiast wyłącznie zamężne przysłaniały głowę czepkami i półczepkami.
- Kolejne części stroju kobiecego to lniane koszule, używane głównie do stroju roboczego i codziennego i kaftaniki/bluzki przywdziewane od święta.
- Spódnice w tym regionie miały rozliczne kroje i fasony. Szyto je z lnianych lub wełnianych samodziałów, niekiedy z tkanin fabrycznych.
- Zapaski stanowiły raczej część odzieży roboczej i codziennej, do stroju odświętnego przywdziewano je rzadko.
- Odzieżą wierzchnią noszoną przez kobiety były kaftany, palta, kożuchy oraz duże chusty do odziewu. Samodzielnie przez nie wykonywane lub wyrobu fabrycznego.
- Uzupełnieniem była bielizna składająca się z koszuli spodniej, halki, czasem majtek. Dodatek, głównie do ubioru odświętnego stanowiło obuwie i bardzo skromne wyroby biżuteryjne.
- Opisywany strój był raczej skromny i mało widowiskowy.

Tradycyjne stroje z okolic Białegostoku.

Strój męski

- Nakryciem głowy była rogatywka i *rozłupa* czyli czapki sukienne z futrzanym otokiem. Ponadto *baranówka* z naturalnego lub sztucznego futra bądź słomiany kapelusz i maciejówka.
- Ważnym elementem odzieży były koszule lniane najpierw o kroju przyramkowym później z karczkiem. Ponadto noszono spodnie portki o prostym kroju z samodziałów lnianych lub wełnianych. Dosyć urozmaiconą była gama okryć wierzchnich, obok bekiesz, wzorowanych na modzie warstw elitarnych używano jeszcze sukman, szub zwanych futrami, burek, kożuchów, kurtek, kaftanów i kamizelek.
- Stopy mężczyźni osłaniali skórzanymi butami najczęściej z wysoką cholewą, a w dni powszednie używali niekiedy łapci plecionych z łyka bądź różnego typu drewniaków.
- Wraz ze zmianą gustów, w początkach XX w. część z tych elementów stroju donaszali już tylko starsi mężczyźni.
- Obok spodni z lnianych i wełnianych samodziałów o prostym, tradycyjnym kroju zaczęto używać szytych według zasad mody miejskiej. Przede wszystkim powszechnym jednak stało się noszenie bryczesów. Ostatecznie strój tradycyjny przestano nosić po II wojnie światowej.
- Najdłużej używanymi jego elementami były buty z cholewami typu oficerki, bryczesy i czapka maciejówka. Powszechnie miejsce odzieży tradycyjnej zajęła gotowa konfekcja oraz wszelakiego typu mundury z demobilu lub na nich wzorowane.

Tradycyjne stroje z okolic Bielska Podlaskiego i Hajnówki

Tradycyjne stroje z okolic Bielska Podlaskiego i Hajnówki.

Strój kobiecy

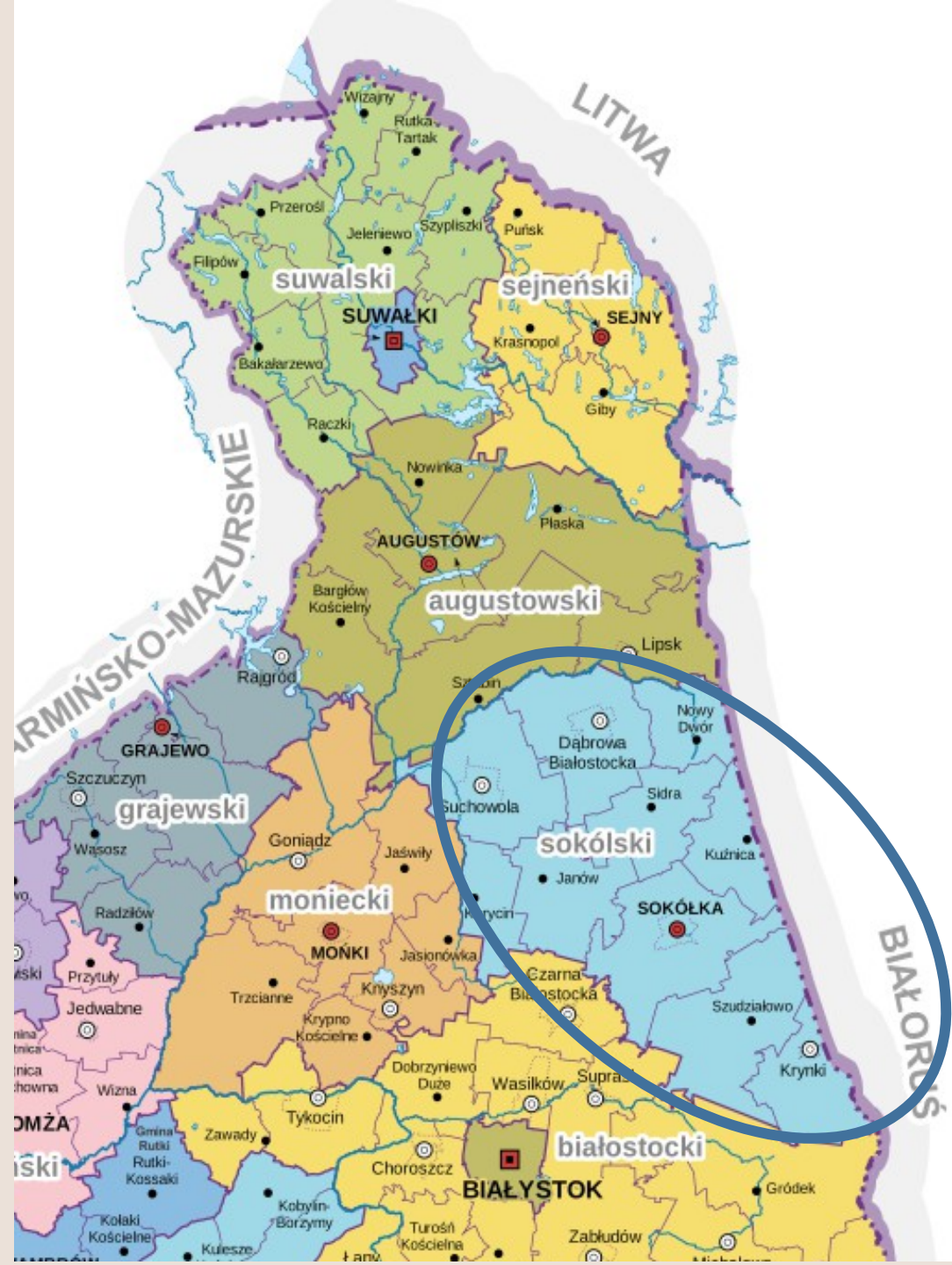
- Strój kobiecy, mimo zniszczeń i strat jakie przyniosło bieżąństwo oraz I wojna światowa, był noszony na tym terenie dość powszechnie w okresie międzywojennym.
- Trzeba jednak zaznaczyć, że początek XX wieku to czas, gdy w ubiorze z okolic Bielska Podlaskiego i Hajnówki zaszły pewne zmiany. Wtedy to przedstawicielki młodego pokolenia zaczęły używać odzieży wzorowanej na modzie ogólnoeuropejskiej. Ponadto poszczególne elementy ubioru, głównie wierzchniego, zaczęły w początkach lat 30. XX w. zastępować wyroby fabryczne.
- Wszystkie kobiety, niezależnie od stanu cywilnego nosiły koszule wierzchnie *soroczki*. Niekiedy także i koszule spodnie oraz kaftaniki, majtki i bluzki.
- Ponadto nosiły spódnice samodziałowe, lniane lub lniano-wełniane, bawełniano-wełniane
- W czasie chłódów przywdziewały takie okrycia wierzchnie jak sukmany, kożuchy, palta, różnego rodzaju kaftany oraz duże wełniane chustki płachty zarzucane na ramiona
- Nakryciem głowy była chustka *płatok*, *kosynka*, a od początków minionego stulecia także i szal noszony do stroju wzorowanego na modzie ogólnoeuropejskiej. Z kolei wyłącznie dla mężatek przeznaczony był czepek i półczepek.
- Najstarszym typem obuwia były łapcie *postoły*, *łapti*, a do stroju odświętnego buty z krótszą lub dłuższą cholewką. Kobiety, szczególnie te najmłodsze, uzupełniały strój tanimi koralikami, broszkami, krzyżykami i medalikami.

Tradycyjne stroje z okolic Bielska Podlaskiego i Hajnówki.

Strój męski

- Nakryciem głowy mogła być rogatywka *rohatka* i kapuza czyli czapki sukienne z futrzanym otokiem. Nadto okrągła, stożkowata czapka ze skóry jagnięcej tudzież słomiany kapeluszek oraz maciejówka i kaszkiet.
- Mężczyzna nosił lnianą koszulę *soroczkę* o różnym typie kroju. Przepasywaną lnianym lub konopnym sznurem, krajką *pojasem* albo rzemiennym paskiem.
- Ponadto spodnie *nahawici* lniane lub wełniane i różne okrycia wierzchnie. Takie jak kamizelka i kaftan, sukmana, palto *pindżak*, kozuch i burka *czuhaj*. Zaś na nogi obuwiał *postoły*, *tapti* lub buty z cholewami. Dopełnieniem jego odzieży roboczej mogła być pleciana z łyka torba.
- Wymienione powyżej elementy odzieży noszono przede wszystkim do stroju odświętnego, ale i w jego obrębie miała miejsce pewna gradacja. Najlepsze, najkosztowniejsze i najnowsze części ubioru przywdziewano do cerkwi. Po powrocie do domu zakładano odzież nie zniszczoną, czystą, ale już nie tak reprezentacyjną.
- ubiór codzienny był bardzo skromny, nigdy nie zdobiony. Prawie zawsze szyto go z lnianych samodziałów, a w końcowej fazie noszenia odzieży tradycyjnej także z najtańszych tkanin fabrycznych. W jego skład mogły też wchodzić stare lub bardzo zniszczone części odzieży kiedyś odświętnej. W swej letniej wersji podstawowej składał się on ze słomianego kapelusza, lnianych spodni i koszuli. Na zimę uzupełniała go stara sukmana lub kozuch oraz futrzana czapka.

Tradycyjne stroje z Sokólszczyzny

Tradycyjne stroje z Sokólszczyzny.

Strój kobiecy

- Najpopularniejszym nakryciem głowy, niezależnie od stanu cywilnego kobiety, były chustki. Zamożniejsze zameężne kobiety, bliżej związane ze środowiskiem miejskim czy wywodzące się z drobnej szlachty, przystaniały głowę półczepkami.
- Kobiety nosiły dwa rodzaje koszul. Były to koszule wierzchnie z długimi rękawami, zakładane na co dzień (Iniane) i odświętne (Iniane i z materiałów fabrycznych). Drugi rodzaj - koszule z krótkimi rękawami - pełniły rolę bielizny, zakładanej pod różnorakie kaftaniki, wtedy były wykonywane zarówno z samodziałów jak i tkanin fabrycznych. Koszule z krótkim rękawem widoczne były tylko przy stroju roboczym i codziennym. Bluzki i koszule odświętne szyto samodziału Inianego oraz z tkanin fabrycznych. Na koszule przeznaczano len cieńszy, lepszej jakości, tzw. *kużel*.
- Noszone przez kobiety spódnice miały różnorodne kroje i fasony. Przeznaczano na nie głównie Iniane lub wełniane samodziały, z czasem rozpowszechniła się również bawełna, stosowana do tkania materiału na spódnice *mieniste*.
- Zapaski z samodziałów lub płócien fabrycznych stanowiły obowiązkową część odzieży roboczej i codziennej, nie zawsze używano ich do stroju odświętnego.
- Odzież wierzchnią na chłodne dni były kożuchy oraz duże chusty tzw. *do odziewu*. Na co dzień kobiety chodziły boso lub nosiły postoły.
- Obuwie, wykonywane przez małomiasteczkowych szewców, było dodatkiem do ubioru odświętnego.
- Niewiele noszono biżuterii, były to głównie odpustowe medaliki i krzyżyki, przywożone z miejsc pielgrzymkowych.

Tradycyjne stroje z Sokólszczyzny.

Strój męski

- Strój, noszony w II połowie wieku XIX do początków wieku XX składał się z lnianej koszuli o kroju przyramkowym, zapinanej pod szyją na guziczek nazywany *spinką*, spodni z grubszego płótna noszonych latem, zimą z sukna wełnianego. Koszule związywano tkanym paskiem *pojasem* lub rzemykiem.
- Na wierzch mężczyźni zakładali *siermięgę*, sukmanę, później kozuchy i burki
- Na głowę latem zakładano kapelusz pleciony ze słomy żytniej lub pszenicznej. Zimą mężczyźni nosili czapkę rogatywkę, zwaną też konfederatką, o czterech rogach, w latach późniejszych baranic i maciejówkę.
- Dawnej noszono spodnie o prostych nogawkach, latem lniane, zimą sukienne. Wraz z wzrostem wpływów miejskich, mężczyźni powszechnie zaczęli nosić spodnie galife, zakładane do wysokich butów – oficerek.
- W porze letniej chodzono boso, buty nakładano do kościoła. Codziennym obuwiem w porze zimowej były łapcie postoły, plecione z łyka lipy, bądź skórzane. Wiązano je na *honuczkach*, czyli kawałku płótna, w wydaniu zimowym – stopy owijano kanałkiem starego sukna. Zamożniejsi gospodarze do stroju odświętnego nosili skórzane wysokie buty z cholewami, w które wpuszczano nogawki spodni.
- Odzież szyto najczęściej samodzielnie. Niektóre elementy wykonywał wiejski krawiec, który zajmował się tym zajęciem w okresie zimowym, po sezonie prac polowych lub krawcy z miasta, najczęściej Żydzi.

Tradycyjne stroje z okolic Lipska i Sztabina

Tradycyjne stroje z okolic Lipska i Sztabina

Strój damski

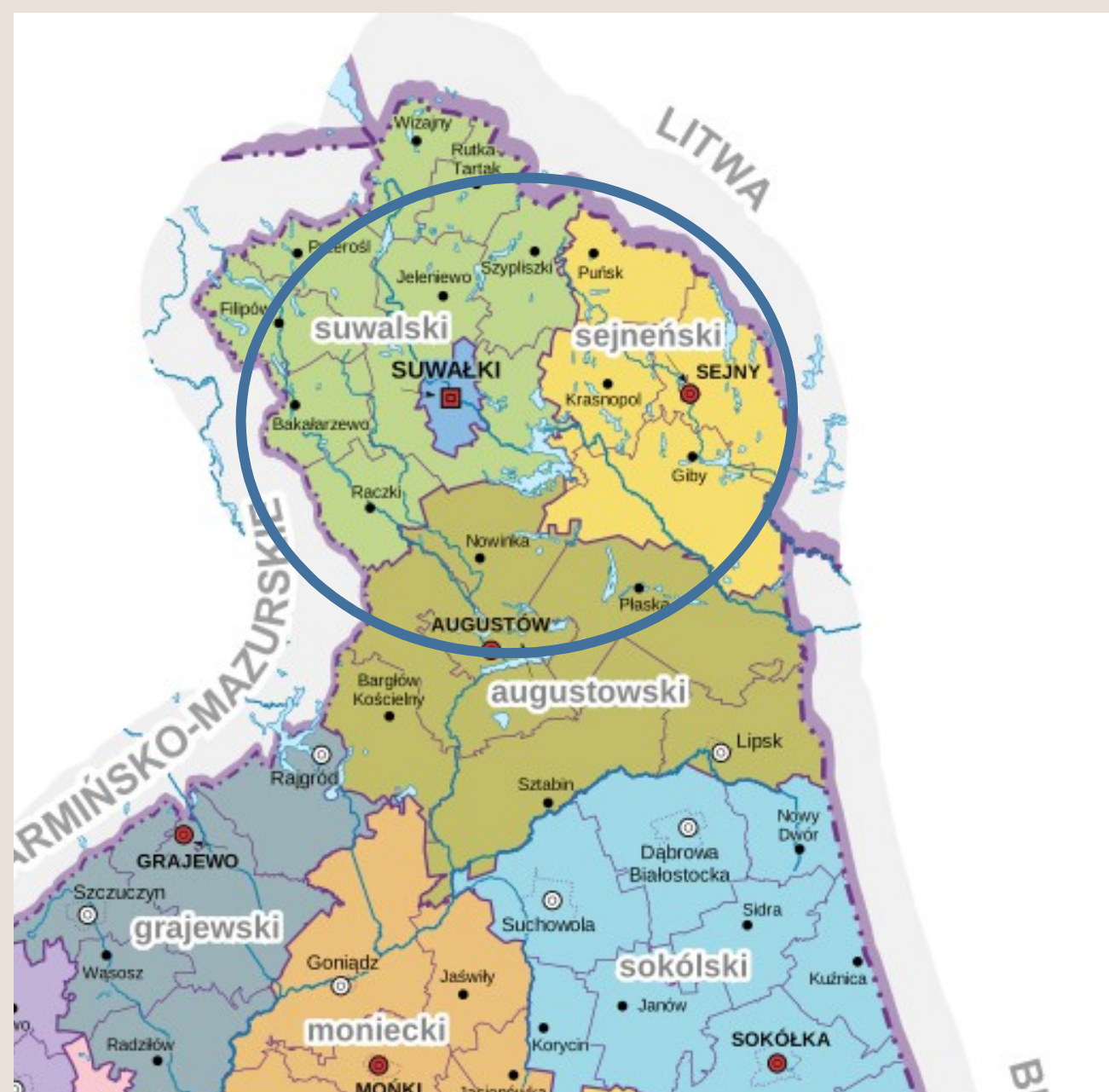
- Na jego podstawową, archaiczną wersję przeznaczano samodziały lniane, wełniane i lniano-wełniane. Dominowały w nim elementy o bardzo prostych krojach i niezbyt efektownych zdobieniach. W swej wersji podstawowej składały się na niego mała chustka i duża wywiązywana w rodzaj zawoju, koszula, spódnica, zapaska (*sarafan*), bluzka/kaftanik oraz okrycia wierzchnie takie jak kaftan zwany *fraczkiem* lub *saczkiem w rury*, ponadto kożuch i różnorakie ciepłe chusty wyrobu fabrycznego.
- Strój ten nie był jednak monolitem, jedne jego części wychodziły z użycia, a w miarę upływu czasu w zamian pojawiały się w nim inne nowe elementy dotychczas nieznanne, takie jak chociażby występujące w końcowej fazie jego noszenia różnorakie jesionki, palta, pelisy i *pótpalta* oraz bielizna, którą coraz częściej tworzył komplet składający się z koszuli spodniej, halki, czasem majtek. Ponadto w latach 20. i 30. XX w. kobiety przyswoiły sobie nową umiejętność, dzięki której masowo wykonywały dzianiny na potrzeby całej rodziny, a w ich stroju pojawiły się różnorakie kamizelki, serdaki, swetry oraz chusty.
- Przełom XIX i XX w. to okres kiedy to strój kobiety na tych terenach zaczął być w sposób mniej lub bardziej wiernie wzorowany na modzie ogólnoeuropejskiej. Wtedy też miejsce samodziałów zajmowały często tkaniny fabryczne, a jedwabne szale zastępowały chustki. Proces ten był bardziej widoczny w uprzemysłowionym i zamożniejszym w tym okresie Sztabinie. Zwykle prekursorami wprowadzania modowych nowinek były panny i młode mężatki, które potem nieraz przez całe swe życie donaszały od święta swą kosztowną, w momencie jej powstawania odzież.

Tradycyjne stroje z okolic Lipska i Sztabina

Strój męski

- Strój męski w okolicach Lipska i Sztabina wyszedł z powszechnego użycia już w latach 80. i 90. XX w., w swej wersji podstawowej składał się z wymienionych poniżej elementów.
- Nakryciem głowy mężczyzny mogła być rozłupa zwana tu też *kołpakiem* czyli sukienna czapka z futrzanym otokiem, ponadto futrzana czapka (*baranica* określana tu mianem *koupaka baraszkowego*) tudzież słomiany kapelusz oraz maciejówka nazywana tu także zamiennie kaszkietem.
- Ważnym elementem odzieży były koszule lniane najpierw o kroju poncha podłużnego, a później przyramkowym, często przepasywane *krajką* zwaną też *pajosem*, *pajaśnicą*. Ponadto noszono spodnie o kroju z klapą z sukna, samodziałów lnianych lub wełnianych. Okryciem wierzchnim była kamizelka z tkaniny wełnianej, kaftan, sukmana (*sukman*), *algiera*, *bekieszka*, *burka* i *szynel*. Szczególnie od święta mężczyźni osłaniali stopy skórzanymi butami z wysoką cholewą, a w dni powszednie używali różnego typu obuwia własnej roboty (klompów, *obijaków*, postoiłów).
- W końcowej fazie noszenia stroju przywdziewano elementy odzieży wzorowane na modzie miejskiej, sporadycznie ogólnoeuropejskiej, a najczęściej i najchętniej na fasonach i krojach mundurów najczęściej wojskowych. Do tej grupy ubiorów należy zaliczyć czapkę maciejówkę, marynarkę (*frencz/frensz*), kurtkę z kołnierzem (*kapotę*) oraz różnego typu palta, płaszcze i pelisy, spodnie typu bryczesy i buty oficerki.

Tradycyjne stroje
z okolic Suwałk,
Augustowa, Sejn i
miejscowości raczki,
Przerośl i Filipów

Stroje tradycyjne z okolic Suwałk, Augustowa, Sejn oraz mniejszych ośrodków miejskich takich jak Filipów, Raczki i Przerośl.

Strój damski

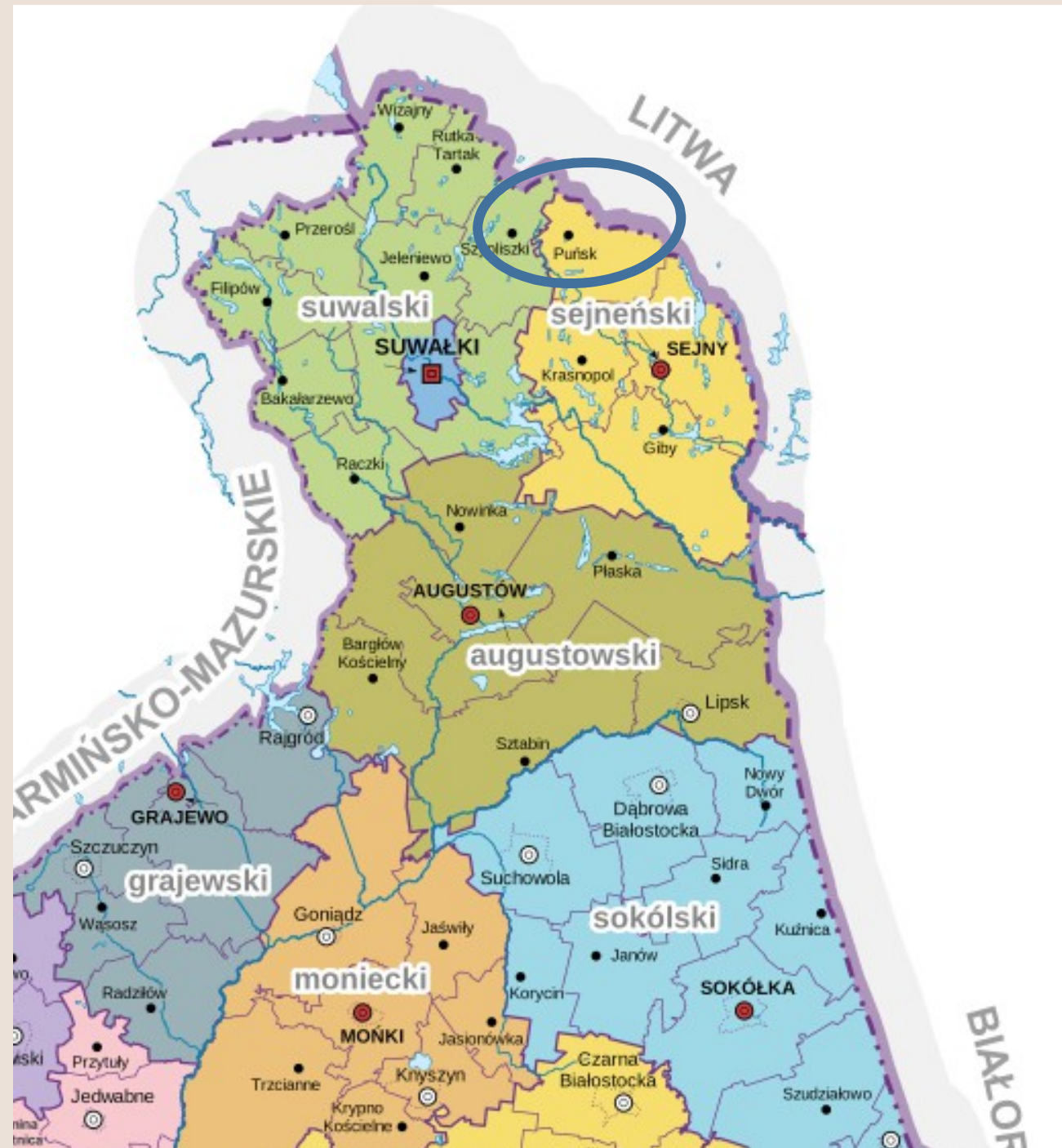
- Nakrycie głowy: chustka, czepiec albo wywiązana w czepiec chusta, kwiatowy wianek.
- Koszula kobieca była z płótna lnianego w dwóch gatunkach. Noszono również kaftaniki.
- Noszone przez kobiety spódnice *kitle* były szyte z lnianych lub wełnianych samodziałów, zwykle gładkich lub pasiastych. Szyto je z jednego płata tkaniny, który przymarszczano i wszywano w pasek oszewkę. Spódnica *kamelowa* była szyta z klinów.
- Na spódnice zakładano najczęściej zapaski białe z lnianego samodziału lub także gładkie uszyte z innych tkanin. Wszystkie zapaski były szerokie, zachodziły głęboko za biodra kobiety i krótsze o koło 10 cm od spódnic.
- Kobiety często chodziły boso, a do stroju codziennego i roboczego nosiły takie same jak mężczyźni łąpcie/postoły, klompi/klumpi i *obijaki*. Natomiast do ubioru świątecznego przywdziewały czarne skórzane czółenka i sięgające przed kostkę pantofle w tym samym kolorze.

Stroje tradycyjne z okolic Suwałk, Augustowa, Sejn oraz mniejszych ośrodków miejskich takich jak Filipów, Raczki i Przerośl.

Strój męski

•Strój ten w swej wersji podstawowej składa się z nakryć głowy (czapki rozłupy zwanej też wścieklicą, czapki nausznej podbitej futrem, czapki z *dwoma uszami*, kapelusza filcowego i słomianego, kaszkietu/maciejówki i rogatywki), koszuli, spodni, okryć wierzchnich (kamizelki, sukmany zwanej *siermięgą*) oraz obuwia czyli skórzanych *chodaków*, łapci, butów skórzanych i drewnianych klompi/klumpi).

Tradycyjne stroje z okolic Puńska

Stroje tradycyjne z okolic Puńska. Strój damski

- Kobięcy strój tradycyjny noszony przez Litwinki w okolicach Puńska wyszedł z powszechnego użycia już po pierwszej wojnie światowej. Współcześnie kobiety przywdziewają go, a właściwie zwykle już jego repliki także obecnie w czasie różnorodnych uroczystości zarówno kościelnych, państwowych jak i o charakterze regionalno-etnograficznym. Stał się on także kostiumem scenicznym miejscowych zespołów folklorystycznych
- W swej wersji fundamentalnej ten strój tradycyjny składał się z nakryć głowy różnych dla panny i kobiety zamężnej (czepków, chust, krajek, galonów), koszuli, spódnicy (lnianej lub *kamelowej*), zapaski, gorsetu, niekiedy kaftanika oraz okryć wierzchnich takich jak sukmana (*siermięga*), w jego skład wchodziły także lniane płachty i wełniane chusty, a jego uzupełnienie stanowiła biżuteria i obuwie.
- Dziewczęta od święta oraz wtedy gdy były druhnami na weselu opasywały głowę wełnianą *krajką* lub *galonami*, czyli szerokimi taśmami wykonywanymi fabrycznie ze złotych lub srebrnych nici. *Galon* ozdobiony wiankiem z ruty był także elementem stroju ślubnego. *Krajka* własnego wyrobu opasywała głowę dziewczyny, a po związaniu na karku w węzeł jej dwa długie końce opadały luźno na plecy.
- Podobną funkcję jak płachty lniane pełniły płachty wełniane tzw. *gunie*, używano ich jeszcze w okresie międzywojennym.

Stroje tradycyjne z okolic Puńska. Strój męski

- Mężczyźni przestali nosić strój tradycyjny wcześniej niż kobiety, miało to miejsce już pod koniec XIX w. kiedy to używali go już przede wszystkim jako odzieży roboczej. W swej podstawowej, codziennej wersji składał się on wówczas z lnianej koszuli przepasanej krajką i wypuszczonej na lniane spodnie oraz słomianego kapelusza i skórzanych postoiłów, drewnianych klumpi lub *obijaków*. Nie były to jednak wszystkie elementy stroju używane przez mężczyzn w tym okresie, w latach wcześniejszych i późniejszych. Do tej dawnej odzieży, niekiedy jeszcze sporadycznie zakładanej, a często ciągle jeszcze posiadanej i przechowywanej należały sukmana (*siermięga*), *burka*, kożuch oraz różnorakie futrzane czapki oraz spełniająca wiele funkcji *krajka*. Natomiast do tej bardziej nam współczesnej, która weszła w modę w pod koniec XIX w. i początkach wieku minionego przynależały takie elementy jak czapki maciejówki i kaszkiety, koszule o kroju z karczkiem, wełniane samodziałowe spodnie, niekiedy bryczesy oraz kamizelki o prymitywnym kroju lub wzorowane na modzie miejskiej ponadto marynarki i różnorakie kurtki oraz palta.
- Mężczyźni nosili krótko ostrzyżone włosy, które zaczesywali do tyłu, czasem tylko rozdzielali je przedziałkiem robionym po lewej stronie głowy. Starsi gospodarze niekiedy zapuszczali wąsy, a po 50 roku życia z rzadka także i brody.

Co jest najbardziej lubiane?
Stereotypowe myślenie o stroju
ludowym powoduje,
że wiele KGW spontanicznie wybiera:
spódnice w kwiaty
chusty w kwiaty
gorsety
wianki
dużo korali

I nie ma w tym nic złego, pod
warunkiem, że nie nazywamy tego
strojem ludowym
strojem tradycyjnym

Konkurs na najpiękniejszy tradycyjny strój ludowy i jego współczesną wersję dla Kół Gospodyń wiejskich z województwa podlaskiego w 2022 roku. I miejsce tradycyjny: KGW w Przystawańcach, I miejsce strój współczesny: KGW w Rogienicach Wielkich

Strój szyty przez KGW w Racewie (pow. sokólski) w 2023 roku - projekt

Strój codzienny i odświętny –
GOK w Szudziałowie (pow.
sokólski) – projekt z 2023 roku

Bibliografia

- Fionik D., *Strój ludowy Białorusinów Podlasia*, Białystok 2008
- Garbuz A., Tumiel R. (red.), *Obraz wsi sokólskiej płowy XIX wieku w rękopisie Adama Bućkiewicza*, Sokółka 2011
- Kolberg O., *Dzieła wszystkie, Litwa*, t. 53, Wrocław-Poznań 1966
- Kolberg O., *Dzieła wszystkie, Mazowsze*, t. 42, część VII, Wrocław-Poznań 1969
- Kolberg O., *Obraz Etnograficzny, Mazowsze Stare. Mazury, Podlasie*, t. V, Kraków 1890
- Koszutska J., *Z nad Niemna i Wilii. Ubiory włościańskie i drobnoszlacheckie Polaków na Grodzieńszczyźnie i Wileńszczyźnie do roku 1914*, Straduny 2014
- Piskorz-Branekova E., „*Stroje tradycyjne województwa podlaskiego cz. 1*”, Wasilków 2022
- Pokropek M., *Suwalszczyzna. Świat pogranicza*, Suwałki 2009
- Tarasiewicz B., *Strój ludowy Lipska i okolic (na podstawie materiałów zebranych przez Krystynę Cieśluk)*, [w:] „*Biuletyn konserwatorski województwa podlaskiego*”, 2012, z.18
- Zadrożyńska-Barącz A., *Studia nad tradycyjnym ubiorem ludowym w rejonie Ciechanowca na Podlasiu* [w:] „*Rocznik białostocki*”, t. 88, Białystok 1968, s. 338-356

Dziękuję za uwagę!

Elżbieta Piskorz-Branekova
współpraca Aleksandra Pluta

TRADYCYJNE STROJE
WOJEWÓDZTWA
PODLASKIEGO

CZĘŚĆ I